

Waarnemingenoverzicht 2012

Jeroen van Delft, Arthur de Bruin & Peter Frigge

Dit waarnemingenoverzicht omvat 2012. Er zijn weer heel veel waarnemingen aan het databestand toegevoegd. De resultaten zijn net als voorgaande jaren weergegeven in de vorm van kaarten per soort. Per soortgroep wordt een korte toelichting op deze kaarten gegeven. Vanaf volgend jaar zal het waarnemingenoverzicht niet meer in het tijdschrift verschijnen, maar alleen digitaal verschijnen.

Het gaat bij de toegevoegde waarnemingen om zowel projectgebonden waarnemingen (meetnetten, het verspreidingsonderzoek) als zogenaamde losse waarnemingen. Dit laatste type waarneming is voor amfibieën, reptielen en vissen ook heel relevant. De meeste soorten migreren namelijk niet erg ver. De vondst van een kamsalamander, hazelworm of kleine modderkruiper, wijst vrijwel altijd op de aanwezigheid van een populatie ter plaatse. Ook de landelijke inventarisatieweekenden waren, zoals altijd, weer goed voor veel waarnemingen. Alle waarnemers heel hartelijk bedankt voor het doorgeven van jullie waardevolle gegevens! RAVON ontvangt ook waarnemingen vanuit diverse invoerportals en instanties zoals Telmee.nl, Waarneming.nl en Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Ook deze organisaties danken wij hartelijk.

Amfibieën

De spreiding van waarnemingen over het land is ook in 2012 weer

erg goed. Tegenwoordig ontvangen we jaarlijks uit het overgrote deel van alle uurhokken tenminste één waarneming. Dat is een compliment aan alle waarnemers waard! Zoals bekend (zie RAVON 50!) zijn de aantallen van de vuursalamander vanaf 2010 en met name vanaf 2011, dramatisch afgenomen. Er is een teruggang van 96% geconstateerd! Mocht u nog niet gemelde waarnemingen hebben, met name uit 2010 tot en met 2013, dan verzoeken wij u dringend deze door te geven. Gelukkig heeft het complexe onderzoek naar de oorzaak van de sterfte heel snel resultaat opgeleverd. Onderzoekers van de Faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Gent hebben, in samenwerking met RAVON, het Amphibian Evolution Lab van de Vrije

Universiteit Brussel en het Imperial College London, de nieuwe schimmel *Batrachochytrium salamandrivorans* ontdekt en beschreven. De resultaten zijn gepubliceerd in het wereldwijd toonaangevende tijdschrift PNAS en in het – iets minder toonaangevende – tijdschrift RAVON, nummer 50. We hopen dat de opgevangen én de nog in de natuur aanwezige dieren, in de toekomst de basis kunnen vormen van een gezonde populatie van deze schitterende soort. Bij de Alpenwatersalamander vallen altijd de vele illegale uitzettingen buiten het natuurlijk areaal op. Dit speelt met name in Midden-Nederland. Het is erg jammer dat natuurlijke verspreidingspatronen op deze manier steeds verder vertroebeld raken. Verspreid over het volledige natuurlijke areaal van

de Alpenwatersalamander zijn weer waarnemingen verzameld, waaronder zich ook enkele “nieuwe uurhokken” bevinden. Het verspreidingsbeeld van de **vinpootsalamander** in Noord-Brabant en Limburg is tamelijk stabiel en vrij goed onderzocht. Daarnaast zijn er twee bekende uitzettingen in Drenthe en een in Amsterdam. Het zou zinvol zijn om de vinpootsalamander in Zuid-Limburg wat extra aandacht te geven. Bij de **kleine watersalamander** zien we maar enkele “nieuwe uurhokken”. Grotere concentraties “witte hokken” zijn er vooral in de drie noordelijke provincies, in Flevoland en in het zuidwesten van het land. Wie gaat hier wat hokken proberen op te vullen? Vorig jaar werd gevraagd of de soort nog steeds op Schiermonnikoog aanwezig zou zijn. Die vraag is beantwoord. De verspreiding van de **kamsalamander** is behoorlijk goed bekend, al zien we hier en daar een “nieuw uurhok” opduiken. De al eerder genoemde opmars van de **Italiaanse kamsalamander** is nog niet gestopt. De soort is gedurende de afgelopen tien jaar in 10 uurhokken tussen Vierhouten, Schaveren, Apeldoorn en Nieuw-Milligen aangetroffen. Uit genetisch onderzoek van Naturalis Biodiversity Center en RAVON in opdracht van het Team Invasieve Exoten, blijkt de verspreiding nog wat ruimer dan gedacht. Bovendien blijkt er op aanzienlijke schaal vermenging van genetisch materiaal tussen inheemse en Italiaanse kamsalamanders op te treden. Willem Meilink vertelde daar over op de afgelopen RAVON-dag. Dit is een zeer ongewenste ontwikkeling. Het is dan ook belangrijk om kamsalamanders op de Veluwe aandachtig te bekijken en waarnemingen door te geven. Maak van afwijkende dieren altijd foto's van de boven-, zij- en onderkant!

Inmiddels is duidelijk geworden dat hybriden niet altijd goed te herkennen zijn, maar laten we in elk geval zoveel mogelijk informatie over afwijkende exemplaren verzamelen. SPYGEN en RAVON hebben een goede eDNA-primer ontwikkeld, waarmee tenminste 56 wateren aan de rand van het bekende verspreidingsgebied van de Italiaanse kamsalamander geanalyseerd zullen worden. Een herkenningskaart van de inheemse en Italiaanse kamsalamander is te downloaden op www.ravon.nl. De **vroedmeesterpad** is ook in 2012 in zijn natuurlijke Zuid-Limburgse areaal nauwlettend gevolgd. We beschikken dan ook over zeer gedetailleerde informatie. Buiten Zuid-Limburg komt de soort, ook alweer door illegale uitzettingen, op vrij veel plaatsen voor. In met name stedelijk gebied weet hij zich goed te handhaven. De **geelbuikvuurpad** wordt ook intensief gevolgd in de resterende en nieuw gecreëerde leefgebieden. Voor de **knoflookpad** kon RAVON in 2012 met behulp van eDNA maar liefst zes uitgestorven gewaande populaties herbevestigen; een buitengewoon resultaat (zie schubben & slijm 15)! Via herintroductieprojecten pogen RAVON, Natuurbalans-Limes Divergens, Alterra Wageningen UR en Landschap Overijssel verloren gegaan gebied weer te herbevolken. Bij de **gewone pad** en **rugstreepad** zijn geen grote clusters met nieuwe uurhokken meer te vinden. Beide soorten zijn in de meeste provincies goed in kaart gebracht. Leuk zijn enkele nieuwe uurhokken voor de rugstreepad in Friesland en de Kop van Noord-Holland. Wie meldt de gewone pad weer eens van Terschelling, of is deze daar echt verdwenen? Ook de **boomkikker** wordt in veel gebieden al jaren intensief gevolgd.

Toch zijn er ook uurhokken waaruit al enkele jaren geen waarnemingen meer worden ingeleverd. De nodige legale en illegale uitzettingen lijken tot vestiging te leiden. De **heikikker** is goed verdeeld over de provincies waargenomen. De meest westelijke populaties van ons land, Texel en Schouwen, zouden nog wat meer aandacht mogen krijgen. De **bruine kikker** en **groene kikkers** laten geen grote verrassingen zien. Gelukkig maken steeds meer waarnemers serieus werk van het exact op naam brengen van groene kikkers. Dat gaat niet altijd probleemloos, zoals regelmatig blijkt uit de meegestuurde foto's die in Telmeel.nl en Waarneming.nl gevalideerd worden. Een handig hulpmiddel voor deze lastige determinaties is de herkenningskaart groene kikkers, die op de RAVON-website is te downloaden. In 2010 werd er door RAVON voor het eerst sinds 20 jaar voortplanting van de **Amerikaanse brulkikker** in Nederland vastgesteld in twee vijvers in Baarlo. In een van de vijvers is de soort door RAVON succesvol bestreden. In de andere vijver loopt nog een bestrijdingsactie van Natuurbalans en daar zijn al zeer indrukwekkende aantallen dieren verwijderd. Op enkele plekken in Noord-Brabant dreigt de soort vanuit Vlaanderen ons land binnen te komen. RAVON houdt met vrijwilligers en de inzet van eDNA de situatie in de gaten.

Reptielen

Ook van reptielen kwamen uit alle belangrijke regio's veel waarnemingen binnen. Bij de **hazelworm** zijn er weinig verrassingen. De geïntroduceerde duinpopulatie lijkt te floreren. Bij de **zandhagedis** vallen de aantallen waarnemingen uit de Achterhoek en Overijssel dit jaar wat tegen. Op Vlieland en

Terschelling is extra aandacht aan deze hagedis besteed en ook de kleine populaties uit het uiterste zuiden van de vastelandsduinen leverden weer waarnemingen op. Heel bijzonder is een melding van Schiermonnikoog, waar deze hagedis al decennia als uitgestorven geldt. De waarneming zal nog kritisch gecontroleerd worden. Het verspreidingsgebied van de **levendbarende hagedis** is al lange tijd goed bekend. Terschelling is vrijwel dekkend onderzocht; alleen dat ene uurhok zonder waarneming in 2012 steekt wat schamel af. De kaart van de **muurhagedis** toont de bekende Maastrichtse verspreiding met daar niet ver vandaan en ook elders in Nederland, enkele uitgezette en zich handhavende populaties van onder andere Franse, Duits-Zwitserse en Italiaanse origine. Voor het behoud van het unieke Nederlandse genetische materiaal, is het zaak dat deze uitgezette populaties gescheiden blijven van de inheemse. RAVON is in samenwerking met de Radboud Universiteit gestart met genetisch onderzoek van de inheemse en geïntroduceerde populaties, om een beter begrip te krijgen van de situatie in ons land. Het grijze uurhok nabij Venlo heeft betrekking op muurhagedissen pal over de grens in Duitsland. Het verspreidingsbeeld van de **gladde slang** is voor de meeste regio's up to date. Met name in Friesland en Drenthe zijn enkele hokken aan

actualisatie toe. In 2012 zijn weer geen **ringlang** gemeld uit Twente en de Achterhoek. De soort lijkt daar toch wel echt verdwenen te zijn. Gewoontegetrouw laat de kaart van de **adder** erg weinig verrassingen zien. Er is één nieuw uurhok op de kaart te vinden; in Overijssel grenzend aan bekende populaties.

Vissen

Er zijn in 2012 weer veel waarnemingen van vissen gedaan. Dit mede dankzij atlasprojecten in Noord-Holland, Zuid-Holland, Friesland en Zeeland. Maar ook uit de andere provincies zijn veel waarnemingen afkomstig. Algemene soorten als **drie- en tiendoornige stekelbaars**, **blankvoorn**, **snoek** en **baars** zijn weer in grote delen van Nederland waargenomen. Ook de beschermde soorten van het Meetnet Beek- en Poldervissen werden veel waargenomen. **Kleine modderkruiper** en **bittervoorn** verspreid over heel Nederland. Voor de **beekprik** en de **elrits** valt op dat ze in een groot deel van hun leefgebied in 2012 weer zijn aangetroffen. Voor de beekprik komt dit door het DNA-onderzoek dat in 2012 werd uitgevoerd en waarbij samen met vrijwilligers samples van populaties in heel Nederland verzameld zijn. Op de RAVON-dag werd hierover een interessante lezing gegeven waaruit blijkt dat de verschillende populaties

voldoende genetische diversiteit herbergen om duurzaam te kunnen voortbestaan. De **grote modderkruiper** is net als in 2011 weer in relatief veel nieuwe uurhokken aangetoond. Dit is dankzij de focus vanuit het Meetnet Beek- en Poldervissen voor deze soort en door het uitvoeren van eDNA onderzoek op een aantal plaatsen. De actie 'Donderpad in de schijnwerper' waarbij 's nachts met een zaklamp naar **rivierdonderpad** gezocht werd heeft ook z'n vruchten afgeworpen. Op de verspreidingskaart is te zien dat dit met name in Noord- en Zuid-Holland tot veel waarnemingen geleid heeft. Van de exotische soorten lijken met name **blauwband** en **zwartbekgrondel** zich verder uit te breiden.

Jeroen van Delft, Jan Kranenbarg & Peter Frigge

Stichting RAVON
Postbus 1413
6501 BK Nijmegen
j.v.delft@ravon.nl
j.kranenbarg@ravon.nl

Foto's bij het waarnemingenoverzicht 2012 zijn van Jelger Herder, RAVON.

De kaarten geven een beeld van de verzamelde gegevens in 2012. Per soort zijn met een rode stip de uurhokken (5 x 5 km) weergegeven waar de desbetreffende soort in 2012 is waargenomen. De grijze vierkantjes geven aan waar de soort in de negen voorafgaande jaren is waargenomen (2003-2011). Behoudens enkele uitzonderingen, komen deze grotendeels overeen met de waarnemingenoverzichten die de afgelopen jaren in RAVON zijn gepresenteerd. Nog niet alle gegevens zijn gecontroleerd op betrouwbaarheid.

